

КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ ПРОКУРАТУРИ УСРР В 1922–1933 РР. ТА ДИСКУСІЇ ЩОДО ЇЇ ФУНКЦІЙ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті досліджено різні проекти щодо створення прокуратури УСРР у 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст., її місце та роль в правоохоронній системі. Розкрито процес еволюції основних функцій органів прокуратури, їх класифікація в структурі державного управління в період становлення, а також здійснено аналіз прийнятих партійним керівництвом нормативних документів та актів.

У суспільній свідомості досі зберігається поверхневе уявлення про правоохоронну систему радянської України 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст., зокрема, прокуратуру як її невід’ємну складову. Тому дослідження процесу становлення органів прокуратури, їх повноважень, допоможе відповісти на багато питань сучасності, дозволить уникнути помилок при реалізації нинішніх реформ в системі прокуратури України. В сучасних умовах реалізація Україною європейського цивілізаційного вибору неможлива без реформування судово-правової системи, безпосередньо прокуратури, пов’язаної з обговоренням відповідних законопроектів.

Незважаючи на деякі адміністративні, бюрократичні та законодавчі перешкоди, відбувається відродження системи органів прокуратури демократичного зразка. Дискусії щодо реформ інституту прокуратури змушують дослідників звернутися до історичного аналізу концепцій її створення в 1922–1933 рр. Формування системи діяльності органів прокуратури на основі демократичних засад розбудови правової держави, дозволяє взяти позитивні перетворення тих років, відкинувши в минуле форми, методи та принципи роботи, притаманні тоталітарному режиму.

Ключові слова: прокуратура, революційна законність, правопорядок, політична система суспільства, функції, державне управління.

Після завершення громадянської війни в СРСР для забезпечення функціонування державного механізму, нагляду за дотриманням законності питання запровадження нових організаційних форм побудови органів нагляду за законністю, а, точніше, утворення єдиної державної прокуратури Російської імперії, а пізніше УСРР стало необхідністю більшовицької тоталітарної системи.

У сучасній історичній науці існує чимало наукових праць, присвячених становленню та діяльності органів прокуратури УСРР у 1922–1933-х рр. Першими авторами, які розглядали становлення прокуратури, були відомі радянські діячі: П. Стучка [31], Є. Пашуканіс [21], М. Рейснер [28], Я. Берман [2]. Характер статей та праць в значній мірі був визначений впливом партійно-державної ідеології в реформуванні та розвитку органів прокуратури.

Радянські дослідники, О. Вишинський [3], С. Голунський [5], М. Кожевников [10], А. Рекунков [29], Д. Суло [32] у своїх працях висвітлюють загальні тенденції формування та розвитку прокуратури УСРР у 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. Окресленої нами проблеми прямо чи опосередковано стосуються наукові

роботи сучасних українських істориків: В. Сухоноса [33], В. Клочкова [9], Д. Тихоненко [35], С. Губаря [6].

Метою даного дослідження є висвітлення процесу еволюції основних функцій та завдань органів прокуратури УСРР, їх класифікацію в системі державного управління в період її становлення.

Публікація проекту Декрету про прокуратуру в «Тижневику радянської юстиції» в 1922 р. поклала початок активній дискусії щодо повноважень прокуратури в радянській правоохоронній системі. Проект декрету «Про державну прокуратуру» перш за все стосувався питання про відносини прокуратури з губернськими виконавчими комітетами. В ньому зазначалось, що положення про державну прокуратуру розроблено з метою посилення нагляду органів юстиції за законністю діяльності всіх органів радянської влади та в інтересах боротьби із злочинами [26, с. 12].

Нагляд за законністю діяльності центральних органів влади, а також керівництво за роботою народних прокурорів повинен був здійснювати Народний комісаріат Юстиції через Відділ Прокуратури НКЮ на чолі з Прокурором республіки.

Проект передбачав послаблення впливу влади на місцях, зокрема, нагляд за дотриманням місцевими органами радянської влади законів та розпоряджень Робітничо-селянського Уряду і за боротьбою зі злочинами в межах губернії або області покласти на відділи юстиції через народних прокурорів. Згідно проекту прокурор республіки повинен призначатися Президією ВЦВК та входити до складу колегії НКЮ.

Основним питанням для обговорення була пропозиція щодо розширення функціональних обов'язків народних прокурорів та припинення їх дублювання іншими контролюючими органами, в тому числі, відділами юстиції. В проекті зазначалось, що в обов'язки народного прокурора входить: внесення в колегію губюста питань про скасування постанов та розпоряджень місцевих органів влади, що явно суперечать чинному законодавству. Для здійснення цієї функції народний прокурор має право: доступу до всіх справ будь-якої радянської установи; порушення судового переслідування проти посадових та приватних осіб як з власної ініціативи, так і за скаргами та заявами; нагляд за провадженням попереднього слідства всіма слідчими органами в межах губернії, для чого вони зобов'язані повідомляти народного прокурора протягом 24 годин про всі справи, що надійшли для здійснення проваджень передбачених ст. 7 Положення про Народний суд, ст. 2 Основних Положень про Ревтрибунали і ст. 3 Положення про Ревтрибунали [26, с. 12].

Нагляд прокурора передбачав право перевірки в діяннях особи, яка підозрюється в наявності вини, ознаки злочину, а також правомірності застосування міри запобіжного заходу.

Народний прокурор наділявся повноваженнями: перевірки утримання під вартою в місцях позбавлення волі губернії чи області; державного обвинувачення в суді; оскарження в касаційному порядку та в порядку Вищого Судового Контролю рішень та постанов всіх судових органів [26, с. 13].

На IV Всеросійському з'їзді діячів радянської юстиції 26 січня 1922 р. більшість учасників підтримала рішення зберегти наглядові та контрольні функції прокуратури в рамках НКЮ. М.В. Криленко, радянський державний та партійний діяч, відіграв важливу роль у розбудові органів прокуратури. Він запропонував ідею створення незалежної прокуратури від органів, що можуть впливати на реалізацію її повноважень та закликав звільнити її від опіки губвиконкомів.

Слід відзначити, що пошуки істини з питання щодо організації прокуратури та її місця в

правоохоронній системі нашо́вхнула працівників Народного комісаріату юстиції до кардинального перегляду початкового проекту положення про прокуратуру. Проект положення про прокуратуру, редактований Наркомюстом згідно рішення Всеросійського з'їзду працівників юстиції, повністю відрізнявся від початкового варіанта. В ньому відображалось прагнення органів прокуратури до самостійності, централізації. На прокурорів покладался обов'язок контролювати законотворчу діяльність губвиконкомів. М.І. Калінін щодо основних завдань та функцій органів прокуратури зазначав: «Ми хочемо законність зробити фактором державного будівництва... Створення прокуратури є одним із способів виховати законність в органах влади» [36, с. 89].

Активна позиція прихильників надання органам прокуратури широких повноважень дозволила в підсумку визначити організаційні принципи, які отримали юридичне оформлення в положенні «Про прокурорський нагляд», затвердженого 28 травня 1922 р. постановою ВЦВК РСФРР на 3-й сесії IX скликання.

28 червня 1922 р. постановою № 28 ВУЦВК було створено Державну прокуратуру Української СРР для належної організації боротьби зі злочинністю і здійснення нагляду за дотриманням законів. Прокуратура УСРР, як і РСФРР, заснована у складі Народного Комісаріату юстиції як окремий відділ, що підпорядковувся безпосередньо Народному Комісару юстиції, який постановою ВУЦВК призначався також і Прокурором УСРР [24, с. 43].

Вагому роль у створенні та розбудові органів прокуратури УСРР відіграв М.О. Скрипник, який з 12 квітня 1922 р. займав посаду наркому юстиції, а з 3 лютого 1923 р. одночасно був затверджений Генеральним прокурором республіки.

Згідно положення «Про прокурорський нагляд в УСРР» до функціональних обов'язків прокуратури входило: здійснення від імені держави нагляду за законністю дій усіх органів влади, господарських установ, громадських і приватних організацій та окремих осіб шляхом порушення кримінального переслідування проти винних і опротестування постанов, які порушують закон; безпосередній нагляд за діяльністю органів дізнання та слідства при розкритті злочинів, а також за діяльністю органів державного управління; підтримання обвинувачення в суді; участь у цивільному судочинстві; нагляд за належним утриманням ув'язнених під вартою [23, с. 42].

Постановою ВУЦВК від 6 вересня та інструкцією НКЮ від 22 вересня 1922 р. губернські відділи і повітові бюро юстиції були скасовані, а замість них запроваджувався інститут губернських прокурорів та їх помічників у повітах. Реальне посилення прокурорської влади відбулось після передачі їй функцій контролю за діяльністю виконкомів місцевих рад, включаючи губернські, а пізніше обласні. Прокуратуру зобов'язали наглядати за тим, щоб постанови та інші нормативні акти місцевої радянської влади відповідали діючим союзним і республіканським законам.

З 1923 р. в правоохоронній системі радянського суспільства прокурорський нагляд набув першочергового значення. Прокуратура здійснювала профілактичну роботу шляхом попереднього перегляду проектів постанов та розпоряджень місцевих органів влади. Так, у 1923 р. Генеральна прокуратура УСРР подала 642 протести на діяльність місцевих органів влади. В 1924 р. кількість протестів по окремих губерніях коливалась від 150 до 400. Всього ж за цей рік прокуратурою було розглянуто 36 тис. справ, з них близько 10 тис. дописів робкорів і сількорів. Перевіряючи у 1925 р. органи юстиції, прокуратурою було розглянуто 10450 циркулярів різних установ, чинність значної кількості яких була припинена, а бо ж скасована [30, с. 66].

Зміна статусу прокуратури відбулась після перегрупування сил в слідчих органах. Посилення функціональних обов'язків прокурорських працівників кардинально відобразилось на діяльності всієї правоохоронної системи радянської держави. Саме слідство придало прокуратурі особливу значущість. Слідчі органи, потрапивши під опіку прокурорських працівників, набули нового правового статусу, який відповідав завданням, що були поставлені партією більшовиків. Слідчі вийшли з адміністративної підлеглості судових органів, а керівництво та нагляд над ними здійснювала прокуратура.

Положенням «Про прокурорський нагляд в УСРР» також передбачено повноваження прокуратури щодо підтримання обвинувачення в суді та участі у цивільному судочинстві. Прокурор отримав право: брати участь у розпорядчих засіданнях суду, де вирішувались питання про притягнення до суду чи припинення справ у всіх тих випадках, коли прокуратура визнає свою особисту участь у цих засіданнях необхідною; підтримання обвинувачення в суді; опротестування в касаційному порядку вироків і ухвал, винесених судом, а також опротестування, в по-

рядку вищого судового контролю, вироків судів першої інстанції, що вступили в законну силу, і касаційних рішень рад народних суддів.

Здійснюючи функцію судового нагляду, між прокурорськими та судовими органами часто виникали конфлікти. З цього приводу М.О. Скрипник зазначав, що завданням прокурорської роботи є наглядати за законністю ухвал суду, а не «кваліфікувати судову роботу» [9, с. 98].

Більше упорядковано визначив функції органів прокуратури у кримінальному процесі перший Кримінально-процесуальний кодекс (КПК) УСРР, затверджений ВУЦВК 13 вересня 1922 р. КПК УСРР визначав роль і завдання органів прокуратури у здійсненні нагляду за законністю утримання під вартою, у порушенні кримінальних справ, підтриманні державного обвинувачення в суді, нагляду за слідством тощо.

6 липня 1923 р. другою сесією ЦВК СРСР прийнято Конституцію СРСР, затверджену II з'їздом Рад СРСР від 31 січня 1924 р., якою передбачено створення Верховного Суду СРСР і Прокуратури Верховного Суду СРСР. Статтею 46 Конституції СРСР передбачено посаду прокурора Верховного Суду СРСР, у зв'язку з чим 23 листопада 1923 р. ЦВК СРСР затверджено цю посаду [21, с. 134–136].

Прокурор УСРР, інші прокурори союзних республік повинні були виконувати окремі доручення прокурора Верховного суду СРСР. Прокурор УСРР, незалежно від прокурора Верховного суду СРСР, мав повноваження вимагати скликання позачергового Пленуму Верховного Суду СРСР.

З ліквідацією губерній в УСРР та переходом на триступеневу систему управління у травні 1925 р. до Конституції УСРР 1919 р. були внесені зміни. Прокурор республіки став іменуватися Генеральним прокурором республіки. Народний комісар юстиції одночасно обіймав посаду генерального прокурора республіки і входив до складу Ради Народних Комісарів УСРР. Постановою ВУЦВК від 23 жовтня 1925 р. було введено в дію положення «Про судоустрій УСРР», розділ якого «Про Державну прокуратуру» визначав повноваження Прокуратури УСРР. На кінець 1925 р. до складу Прокуратури УСРР входили 41 окружна прокуратура та Прокуратура Молдавської АСРР.

Згідно з положенням «Про судоустрій УСРР» прокуратурі, яка мала функції, визначені кримінально-процесуальним і цивільно-процесуальним кодексами, надані повноваження з нагляду за діяльністю судово-земельних і арбітражних комісій, а також комісії у справах

неповнолітніх правопорушників, за юридичними частинами наркоматів і відомств, колегій і президій адвокатів.

На підставі нового положення «Про судоустрій УСРР» від 11 вересня 1929 р. слідчий апарат підпорядковувався прокуратурі в адміністративному і оперативному відношеннях. Генеральному прокурору республіки надано право порушувати «перед ВУЦВК або РНК УСРР питання про припинення дій опротестованих розпоряджень, постанов і організацій» [9, с. 42].

З кожним роком функції прокуратури розширювалися. Так, на початку 30-х років до завдань прокуратури додавалось пряме втручання у діяльність підприємств з метою забезпечення виконання планів, і це завдання було важливішим, ніж регулювання трудових правовідносин.

Еволюція функцій прокуратури знайшла свій відбиток у централізації прокурорського нагляду на загальносоюзному рівні. Як відомо, під час створення СРСР не передбачалося формування загальносоюзної прокуратури. До 1933 р. прокуратури союзних республік були складовими республіканських наркоматів юстиції. Вони діяли самостійно і підпорядковувалися лише центральним органам влади республік. Поступово відбувається розширення функцій Прокуратури Верховного Суду СРСР,

централізація залізничних і водних спеціальних транспортних судів та підпорядкування центру відповідних прокуратур [4, с. 30].

Початком нового етапу функціонування радянської прокуратури в Україні є створення 20 червня 1933 р. Прокуратури СРСР, на яку було покладено загальне керівництво діяльністю прокуратур союзних республік [8, с. 114].

17 грудня того ж року ЦВК та РНК СРСР затвердили Положення «Про Прокуратуру СРСР», за яким основним завданням прокуратури СРСР було «зміцнення соціалістичної законності й охорона суспільної власності від нападу антисуспільних елементів на всій території країни» [22, с. 2]. Відтепер Генеральний прокурор УСРР став підпорядковуватися прокуророві СРСР і одночасно ВУЦВК.

Таким чином, становлення прокуратури як органу «революційної законності» повністю відповідало потребам партії, яка стимулювала організаційний лад правоохоронної системи радянського суспільства та відвела прокуратурі роль лідера. Можливо, за інших обставин функції державного обвинувачення, слідства та нагляду не були б зосереджені в одних руках, але репресивно-каральний характер політики стимулював до появи прокуратури в тому вигляді, в якому вона проіснувала довгий час.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Амонс А. Репресовані прокурори в Україні: документи, нариси, матеріали / А. Амонс, Л. Абраменко. – К., 2009. – 325 с.
2. Берман Я. Декреты Октября / Я. Берман // Советское государство. – М. : Сов. законодательство, 1933. – № 6. – С. 3–20.
3. Вышинский А. Суд и карательная политика советской власти / А. Вышинский. – Л. : Прибой, 1925. – 77 с.
4. Власенко В.М. Функції органів радянської прокуратури на Сумщині у 1922–1933 рр. / В.М. Власенко, В.М. Раннєв // Актуальні питання історії та культури: Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студентів / Ред.: В.М. Власенко, О.В. Глушан, С.І. Дегтярьов, В.А. Нестеренко. – Суми : СумДУ, 2009. – С. 30. С. 23–33.
5. Голунский С. Учебник по судоустройству / С. Голунский, Д. Карев. – М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. – 303 с.
6. Губар С. Становлення та розвиток органів дізнання і досудового слідства в Україні (1917 р. – 60-ті роки ХХ століття): автореф. дис. ... канд. юр. наук. – К., 2003. – 17 с.
7. Исаев М. О Высших юридических курсах / М. Исаев // Еженедельник советской юстиции. – 1923. – № 15. – С. 339–342.
8. Карев Д. Организация суда и прокуратуры в СССР / Д. Карев. – М., 1954. – 283 с.
9. Ключков В. Історія прокуратури України / В. Ключков. – 3 вид., перероб. і доп. – К. : НТВ «Правник», 2004. – 245 с.
10. Кожевников М. Органы, выполнявшие функции советской прокуратуры до ее учреждения / М. Кожевников // Ученые записки МГУ. – 1949. – Вып. 144. – С. 37–84.
11. Коржихина Т. История и современная организация государственных учреждений СРСР: 1917–1972 гг. / Т. Коржихина. – М. : Высшая школа, 1974. – 270 с.
12. Кудрявцев В. Политическая юстиция в СССР / В. Кудрявцев, А. Трусов. – М. : Наука, 2000. – 365 с.
13. Курицын В. Переход к НЭПУ и революционная законность / В. Курицын ; отв. ред. О. Чистяков; АН СССР, Ин-т государства и права. – М. : Наука, 1972. – 216 с.

14. Маймескулов Л. ГПУ и Прокуратура УССР: становление надзора / Л. Маймескулов // Актуальные проблемы формирования правового государства: Краткие тезисы докладов и научных сообщений республик. науч. конф. – Харьков, 1990. – С. 57–59.
15. Мокичев К. История советской прокуратуры в важнейших документах / К. Мокичев. – М. : Госюриздат, 1952. – 584 с.
16. Мурашин Г. Органы прокуратуры в механизме советского государства / Г. Мурашин. – К. : Наукова думка, 1972. – 452 с.
17. Мурза В. Прокуратура в державному механізмі УСРР (1922–1933 рр.): автореф. дис. ... канд. юр. наук. – Х., 2003. – 19 с.
18. На страже советских законов / Гл. ред.: Н. Жогин, Р. Руденко – М. : Юрид. лит., 1972. – 456 с.
19. Окіпнюк В. Державне політичне управління УСРР (1922–1934): історико-юридичний аналіз / В. Окіпнюк. – К. : НА СБУ, 2002. – 290 с.
20. Панкратов А. Эстафета поколений / А. Панкратов // На страже советских законов. – М. : Юридическая лит-ра, 1972. – С. 114–132.
21. Пашуканис Е. Марксистская теория права и строительство социализма / Е. Пашуканис // Революция права. – М., 1927. – № 3. – С. 3–12.
22. Положение о Верховном Суде СССР. Конституция СССР // Советская прокуратура, сборник важнейших документов. – М., 1977. – С. 134–136.
23. Положение о Прокуратуре Союза ССР // Сборник законов и распоряжений рабоче-крестьянского правительства СССР. – М., 1934. – № 1. – Ст. 2-а, 2-б.
24. Положение о прокурорском надзоре // Советская прокуратура. Сборник документов. – М., 1981. – С. 42.
25. Постановление Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета от 28 июня 1922 г. «Положение о прокурорском надзоре» // Вестник Советской Юстиции. – К., 1922. – №5–7. – С. 43.
26. Приходько А. Революційна законність на новому етапі соціалістичного будівництва / А. Приходько // Революційне право. – 1932. – № 9–10. – С. 254–257.
27. Проект декрета о государственной прокуратуре // Ежедневник советской юстиции. – М., 1922. – № 1. – С. 12–13.
28. Рассказов Л. Карательные органы в процессе формирования и функционирования административно-командной системы в Советском государстве (1917–1941) / Л. Рассказов. – Уфа: Б. и., 1994. – 130 с.
29. Рейснер М. Право: Наше право; Чужое право; Общее право / М. Рейснер. – М. : Госиздат, 1925. – 276 с.
30. Рекунков А. Законность – фактор государственного строительства / А. Рекунков, В. Клочков // Советская прокуратура: История и современность. – М., 1977. – С. 34–58.
31. Солдатенко В. Нарком Микола Скрипник (1919–1927 рр.) / В. Солдатенко // Український історичний журнал. – 2002. – № 2. – С. 53–68.
32. Стучка П. Двенадцать лет революции государства и права / П. Стучка // Революция права. – 1929. – № 6. – С. 3–10.
33. Сусло Д. Організація судових органів Української РСР в період 1917–1925 рр. / Д. Сусло. – К. : Юрвиздат, 1960. – 83 с.
34. Сухонос В. Органи, що виконували функції прокуратури в Україні у 1917–1922 рр. / В. Сухонос // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 7. – С. 86–87.
35. Тетерин Б. Организация советской прокуратуры / Б. Тетерин. – М. : Юрид. лит-ра, 1958. – 230 с.
36. Тихоненко Д. Проблемы контроля и надзора за органами ВУЧ и ГПУ УССР в 1918 – начале 1929 гг.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Д. Тихоненко. – Х., 1998. – 17 с.
37. Чердаков О. Место и роль прокуратуры в правоохранительной системе советского государства в период его становления и развития (1917–1936 гг.) / О. Чердаков // Государство и право. – 2003. – № 12. – С. 86–91.
38. Черниченко С. Прокурорский надзор за работой судебно-следственных органов и ГПУ в годы НЭПа (1922–1928) / С. Черниченко // Проблеми законності. – 1997. – Вип. 32. – С. 51–56.
39. Яковенко Д. Учреждение прокуратуры УССР, ее организация и деятельность в 1922–1925 гг.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Д. Яковенко. – К., 1956. – 13 с.

REFERENCES

1. Amons A. Represovani prokurory v Ukraini: dokumenty, narysy, materialy / A. Amons, L. Abramenko. – K., 2009. – 325 s.

2. Berman Ya. Dekrety Oktyabrya / Ya. Berman // Sovetskoe gosudarstvo. – M. : Sov. Zakonodatel'stvo, 1933. – № 6. – S. 3–20.
3. Vyshynskyy A. Sud y karatel'naya polytyka sovetskoy vlasty / A. Vyshynskyy. – L. : Pryboy, 1925. – 77 s.
4. Vlasenko V.M. Funktsiyi orhaniv radyans'koyi prokuratury na Sumshchyni u 1922–1933 rr. / V.M. Vlasenko, V.M. Ranyev // Aktual'ni pytannya istoriyi ta kul'tury : Materialy naukovotoretychnoyi konferentsiyi vykladachiv, aspirantiv ta studentiv / Red.: V.M. Vlasenko, O.V. Hlushan, S.I. Dehtyar'ov, V.A. Nesterenko. – Sumy : SumDU, 2009. – S. 30. S. 23–33.
5. Holunskyy S. Uchebnyk po sudoustroystvu / S. Holunskyy, D. Karev. – M. : Yuryd. yzd-vo NKYu SSSR, 1939. – 303 s.
6. Hubar S. Stanovlennya ta rozvytok orhaniv diznannya i dosudovoho slidstva v Ukrayini (1917 r. – 60-ti roky KhKh stolittya). Avtoref. dys. ... kand. yur. nauk. – K., 2003. – 17 s.
7. Ysaev M. O Vysshikh yurydycheskykh kursakh / M. Ysaev // Ezhenedel'nyk sovetskoy yustytsey. – 1923. – № 15. – S. 339–342.
8. Karev D. Orhanyzatsyya suda y prokuratury v SSSR / D. Karev. – M., 1954. – 283 s.
9. Klochkov V. Istoriya prokuratury Ukrainy / V. Klochkov. – 3 vyd., pererob. i dop. – K. : NTV «Pravnyk», 2004. – 245 s.
10. Kozhevnykov M. Orhany, vyropolnyavshye funktsyy sovetskoy prokuratury do ee uchrezhdenyya / M. Kozhevnykov // Uchenye zapysky MNU. – 1949. – Vyp. 144. – S. 37–84.
11. Korzhychyna T. Ystoryya y sovremennaya orhanyzatsyya gosudarstvennykh uchrezhdenyy SRSR: 1917–1972 hh. / T. Korzhychyna. – M.: Vysshaya shkola, 1974. – 270 s.
12. Kudryavtsev V. Polytycheskaya yustytsey v SSSR / V. Kudryavtsev, A. Trusov. – M. : Nauka, 2000. – 365 s.
13. Kurytsyn V. Perekhod k NƏPU y revolyutsyonnaya zakonnost' / V. Kurytsyn ; otv. red. O. Chystyakov; AN SSSR, Yn-t gosudarstva yf prava. – M.: Nauka, 1972. – 216 s.
14. Maymeskulov L. HPU y Prokuratura USSR: stanovlenye nadzora / L. Maymeskulov // Aktual'nye problemy formirovaniya pravovoho gosudarstva: Kratkyye tezysy dokladov y nauchnykh soobshchenyy respublik. nauch. konf. – Khar'kov, 1990. – S. 57–59.
15. Mokychev K. Ystoryya sovetskoy prokuratury v vazhneyshykh dokumentakh / K. Mokychev. – M. : Hosiuryzdat, 1952. – 584 s.
16. Murashyn H. Orhany prokuratury v mekhanizme sovetskoho gosudarstva / H. Murashyn. – K. : Naukova dumka, 1972. – 452 s.
17. Murza V. Prokuratura v derzhavnomu mekhanizmi USRR (1922–1933 rr.): avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. – Kh., 2003. – 19 s.
18. Na strazhe sovetskykh zakonov / Hl. red.: N. Zhohyn, R. Rudenko – M. : Yuryd. lyt., 1972. – 456 s.
19. Okipnyuk V. Derzhavne politychne upravlinnya USRR (1922–1934): istoryko-yurydychnyy analiz / V. Okipnyuk. – K. : NA SBU, 2002. – 290 s.
20. Pankratov A. Əstafeta pokolenyy / A. Pankratov // Na strazhe sovetskykh zakonov. – M. : Yurydycheskaya lyt-ra, 1972. – S. 114–132.
21. Pashukanys E. Marksystskaya teoryya prava y stroytel'stvo sotsyalyzma / E. Pashukanys // Revolyutsyya prava. – M., 1927. – № 3. – S. 3–12.
22. Polozhenye o Verkhovnom Sude SSSR. Konstytutsyya SSSR // Sovetskaya prokuratura, sbornyk vazhneyshykh dokumentov. – M., 1977. – S. 134–136.
23. Polozhenye o Prokuratorie Soyuzha SSR // Sbornyk zakonov y rasporyazhenyy rabochekrest'yanskoho pravytel'stva SSSR. – M., 1934. – №1. – St. 2-a, 2-b.
24. Polozhenye o prokurorskom nadzore // Sovetskaya prokuratura. Sbornyk dokumentov. – M., 1981. – S. 42.
25. Postanovlenye Vseukraynskoho Tsentral'noho Yspolnytel'noho Komyteta ot 28 yyunya 1922 h. «Polozhenye o prokurorskom nadzore» // Vestnyk Sovetskoy Yustytsey. – K., 1922. – №5–7. – S. 43.
26. Prykhod'ko A. Revolyutsiy na zakonist' na novomu etapi sotsialistychnoho budivnytstva / A. Prykhod'ko // Revolyutsiyne pravo. – 1932. – № 9–10. – S. 254–257.
27. Proekt dekreta o gosudarstvennoy prokuratorie // Ezhenedel'nyk sovetskoy yustytsey. – M., 1922. – № 1 – S. 12–13.
28. Rasskazov L. Karatel'nyye orhany v protsesse formirovaniya y funktsyonirovaniya admynystrativno-komandnoy systemy v Sovetskom gosudarstve (1917–1941) / L. Rasskazov. – Ufa: B. y., 1994. – 130 s.

29. Reysner M. Pravo: Nashe pravo; Chuzhoe pravo; Obsheche pravo. / M. Reysner. – M. : Hosyzdat, 1925. – 276 s.
30. Rekunkov A. Zakonnost' – faktor hosudarstvennoho stroytel'stva / A. Rekunkov, V. Klochkov // Sovetskaya prokuratura: Ystoryya y sovremennost'. – M., 1977. – S. 34–58.
31. Soldatenko V. Narkom Mykola Skrypnyk (1919–1927 rr.) / V. Soldatenko // Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal. – 2002. – № 2. – S. 53–68.
32. Stuchka P. Dvenadtsat' let revolyutsyy hosudarstva y prava / P. Stuchka // Revolyutsyya prava. – 1929. – № 6. – S. 3–10.
33. Suslo D. Orhanizatsiya sudovykh orhaniv Ukrayins'koyi PCP v period 1917–1925 pp. / D. Suslo. – K. : Yurvydat, 1960. – 83 s.
34. Sukhonos V. Orhany, shcho vykonuvaly funktsiyi prokuratury v Ukrayini u 1917–1922 pp. / V. Sukhonos // Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo. – 2001. – № 7. – S. 86–87.
35. Teteryn B. Orhanyzatsyya sovetskoj prokuratury / B. Teteryn. – M. : Yuryd. lyt-ra, 1958. – 230 s.
36. Tykhonenko D. Problemy kontrolya y nadzora za orhanamy VUCh y HPU USSR v 1918–nachale 1929 hh.: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk / D. Tykhonenko. – Kh., 1998. – 17 s.
37. Cherdakov O. Mesto y rol' prokuratury v pravookhranytel'noy systeme sovetskoho hosudarstva v peryod eho stanovlenyya y razvytya (1917–1936 hh.) / O. Cherdakov // Hosudarstva y pravo. – 2003. – № 12. – S. 86–91.
38. Chernychenko S. Prokurorskyi nadzor za rabotoj sudebno-sledstvennykh orhanov y HPU v hody NЭPa (1922–1928) / S. Chernychenko // Problemy zakonnosti. – 1997. – Vyp. 32. – S. 51–56.
39. Yakovenko D. Uchrezhdenye prokuratury USSR, ee orhanyzatsyya y deyatel'nost' v 1922–1925 hh.: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk / D. Yakovenko. – K., 1956. – 13 s.

© *Ирина Пащенко*
(Винница)

КОНЦЕПЦИЯ СОЗДАНИЯ ПРОКУРАТУРЫ УССР В 1922–1933 ГГ. И ДИСКУССИИ О ЕЕ ФУНКЦИЯХ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

В статье исследованы различные проекты по созданию прокуратуры УССР в 20-х – начале 30-х гг. XX в., ее место и роль в правоохранительной системе. Раскрыто процесс эволюции основных функций органов прокуратуры, их классификация в структуре государственного управления в период становления, а также осуществлен анализ принятых партийным руководством нормативных документов и актов.

В общественном сознании до сих пор сохраняется поверхностное представление о правоохранительной системе советской Украины 20-х – начале 30-х гг. XX в., в частности прокуратуре как ее неотъемлемой составляющей. Поэтому исследования процесса становления органов прокуратуры, их полномочий, поможет ответить на многие вопросы современности, позволит избежать ошибок при реализации нынешних реформ в системе прокуратуры Украины. В современных условиях реализация Украиной европейского цивилизационного выбора невозможна без реформирования судебно-правовой системы, непосредственно прокуратуры, связанной с обсуждением соответствующих законопроектов.

Несмотря на некоторые административные, бюрократические и законодательные препятствия, происходит возрождение системы органов прокуратуры демократического образца. Дискуссии по реформам института прокуратуры заставляют исследователей обратиться к историческому анализу концепций ее создания в 1922–1933 гг. Формирование системы деятельности органов прокуратуры на основе демократических принципов развития правового государства, позволяет взять положительные преобразования тех лет, отбросив в прошлое формы, методы и принципы работы присущи тоталитарному режиму.

Ключевые слова: прокуратура, революционная законность, правопорядок, политическая система общества, функции, государственное управление.

© *Iryna Pashchenko*
(Vynnytsia)

CONCEPT CREATION OF THE UKSSR PROSECUTION IN 1922–1933S AND DISCUSSION OF ITS FUNCTIONS IN PUBLIC ADMINISTRATION

The article researches the various projects of creation of the prosecution of the UkSSR in the 20s – early 30s of XX century, its position and role in the law enforcement system. It reveals the process of evolution of the main functions of the prosecution, their classification in the structure of government during its formation and analyses regulations and laws adopted of the party leadership.

In the social consciousness still remains a superficial understanding of the law enforcement system of Soviet Ukraine in the 20s – early 30's XX century., specifically the prosecutor's office as an integral component. Therefore, research the process of formation of the prosecution bodies, their powers will help answer many questions modernity, to avoid mistakes in the implementation of the current reforms in the system of the Prosecutor's Office of Ukraine. In modern conditions the implementation by Ukraine of European civilization choice is impossible without reforming the judicial system, the prosecution directly related to the discussion of the relevant legislation.

Despite some administrative, bureaucratic and legal barriers, there is a revival of the prosecution of democratic model. Discussions of reform institute prosecution forced the researchers to turn to historical analysis concepts its inception in 1922 – 1933s. Formation of the system of prosecution bodies based on the democratic principles of building the rule of law, can take positive transformation, rejecting the past forms, methods and principles of inherent totalitarian regime.

Keywords: prosecutor, revolutionary legality, law and order, political system of society, functions, governance.

До редакції надійшла 7.03.2017.

УДК 378.4(477–25)КНУ«1937/1945»(091)

© **Анатолій Коцур**
(Київ)

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТ У 1937–1945 РР. (СПОГАДИ ПРОФЕСОРА І. А. ГРИЦЕНКА)

Важливими для науковців та загалу є матеріали, що стосуються сторінок історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Особливу цінність складають спогади людини, яка навчалася в університеті, захищала в його стінах кандидатську і докторську дисертації. Мова йде про доктора історичних наук, професора Івана Антоновича Гриценка.

Для того, щоб читач більше дізнався про біографічне поле І.А. Гриценка, подаємо виклад найважливіших віх його життєвого шляху. Також розпочинаємо у № 36 «Часопису української історії» видрук спогадів професора про київський період його життя (1937–1941 рр.). Особливо ретельно І.А. Гриценко описує приміщення Червоного корпусу, навчальний процес у стінах Шевченкового університету, життя та побут студентства, наукові інтереси, культурні та спортивні уподобання тощо. Матеріали друкуються в авторській редакції.

Ключові слова: Іван Антонович Гриценко, Київський університет, спогади, біографія, історичний факультет, студенти, навчальний процес.

Іван Антонович Гриценко народився 10 травня 1920 р. у мальовничому селі Нехворощ Корсунь-Шевченківського району Київської (тепер Черкаської) області. Родина Гриценків походила із старовинного козацького роду. Його представники Клим і Сидір Гриценки у складі Ситницької сотні Корсунського полку брали участь у Національно-визвольній війні під проводом Б. Хмельницького.

Батько й мати І. А. Гриценка походили із селян. У роки колективізації батько Антон Тихонович, хоч і вважався середняком, був «розкуркулений», а в 1938 р. – репресований. Тому з юнацьких літ Іван, як найстарший серед п'яти братів, став надійним помічником, порадником та опорою в житті сім'ї.

У 1927 р. пішов до місцевої початкової школи в с. Нехворощ, а продовжив навчання у м. Макіївка (Донбас), куди в 1932 р. переїхала родина. Проявляючи відмінні знання з усіх предметів, Іван все ж віддавав перевагу дисцип-

лінам гуманітарного спрямування. Середню школу закінчив із атестатом «відмінно», що надавало право вступу до вузів без екзаменів.

З вересня 1937 по травень 1942 р. навчався на історичному факультеті Київського університету (з січня 1942 р. – Українського Об'єднаного в м. Кзил-Орда (Казахстан), куди університет було евакуйовано).

З травня 1942 р. по січень 1943 р. – курсант Харківського військового училища хіміка Червоної армії (евакуйованого в м. Ташкент). Після його закінчення був направлений на Воронежський (з 20 жовтня 1943 р. – Перший Український) фронт. У складі 597-го нічного близькобомбардувального орденів Олександра Невського і Кутузова III ступеня Чернівецького авіаційного полку Другої Повітряної армії брав участь у бойових діях (перед цим вивчив аеронавігацію і екстерном склав екзамени на звання штурмана, після чого був допущений до польотів і зробив 32 бойових нічних